

«ՄԵԾ ՈՒՐԱԽՈՒԹՅՈՒՆ Է ՔԱՐԻ ՆԵՏ ԱՇԽԱՏԵԼԸ...»

Քրիստոնեությունը Հայաստանում որպես պետական կրոն ընդունելու 1700-ամյակի փոնակադարության շրջանակներում ճարտարապետությանը հատկացված գլխավոր ձեռնարկներից մեկի՝ Ս. Էջմիածնի գլխավոր մուրքի և բացօթյա խորանի նախագծումը հանձնվեց ճարտարապետության միջազգային ակադեմիայի ակադեմիկոս Ջիմ Թորոսյանին և նույն ակադեմիայի պրոֆեսոր Ռոմեն Զուլիասյանին: Երկու ճանաչված ճարտարապետներ, որոնք բազմաթիվ կառույցներ են հեղինակել թե՛ Հայաստանում և թե՛ նրա սահմաններից դուրս:

Մտքոն ներկայացվող հարցազրույցը Ջիմ Թորոսյանի և Ռոմեն Զուլիասյանի հետ վերաբերվում է նրանց վերջին համարել աշխարանքին՝ Ս. Էջմիածնի գլխավոր մուրքի և բացօթյա խորանի կառուցմանը:

- Ինչպե՞ս ծնվեց այս մրահղացումը, ինչո՞վ էր պայմանավորված բաց խորանի կառուցման անհրաժեշտությունը:

Ջ. Թ. - 1700-ամյակի փոնակադարությունների բնույթն այնպիսին էր, որ կարևորագույն արարողությունները զանգվածային բնույթ պիտի ունենային: Մայր Տաճարի փարածքում ընդամենը 700-800 մարդ կարող էր տեղավորվել, մինչդեռ փոնակադարությունների հրավիրյալների թիվը հասնում էր մի քանի հազարի, և մեծ փարածքի խնդիր կար:

Ռ. Ջ. - Այսինքն՝ նման կառույցի անհրաժեշտությունը ժամանակն ինքնըստինքյան թելադրեց: Նախապես կար Մայր Տաճարի փարածքը բարեկարգելու և նոր մուրք կառուցելու ծրագիր, իսկ բաց խորանի գաղափարը Վեհափառ Հայրապետին է, ու քանի որ երկու խնդիրներն առնչվեցին միմյանց, նաև երբ վանքի հարակից փարածքը հանձնվեց Եկեղեցուն, այնպիսի կառույց ունենալու խնդիր ծագեց, որը պիտի կարողանար հաղորդակցման մեծ հնարավորություն փալ: Մեր ցանկությունն էլ այն էր, որ այդ կառույցը հանդիսավոր ու մնայուն լինի:

Ի դեպ, մեր ճարտարապետական ժառանգության մեջ կա բաց խորանի նախափայ՝ Եղեգնաձորի շրջանում՝ Զորաց եկեղեցում: Իհարկե, այն առավելապես ավանդական հորինվածքով է, իսկ Էջմիածնի բաց խորանի հորինվածքը մեր մեկնաբանությունն է: Փորձել ենք ավելի նորովի մեկնաբանում փալ: Գտնաբ, որ այսպես ավելի խորհրդավոր է և փրամադրող: Համենայնդեպս, գլխավոր մուրքը և խորանը միմյանց հետ հաղորդակցվում են, մեկը մյուսի շարունակությունն է: Մեր խնդիրն էր՝ այս կառույցներով նոր ընկալում հաղորդել Մայր Տաճարի փարածքին: Հիմա, փաստորեն, փոխվել է միջավայրը:

Ջ. Թ. - Քանի որ այս հոբելյանը Եկեղեցու և պետականության միասնականության խորհուրդն ուներ, ուրեմն դա էլ պիտի արտացոլվեր կառույցում: Հենց այդ են խորհրդանշում Գրիգոր Լուսավորչի անունը կրող գլխավոր մուրքի հարթաբանդակները. երկու մույթերը ճակափային կողմում միանում են Ս. Գրիգոր Լուսավորչի և Ս. Տրդատ արքայի հարթաբանդակներով, իսկ փաճարի կողմից՝ կամարը միացնող

մույթերի վրա քանդակված են Ս. Թադևոս և Ս. Բարթոլոմեոս առաքյալները: Խորանի ծածկը կազմող կիսակամարները, երկու կողմից վեցական, խորհրդանշում են 12 առաքյալներին:

Ռ. Զ. - Հարթաքանդակների հեղինակը մեր ճանաչված, վերջին տասնամյակներում ԱՄՆ-ում բնակվող քանդակագործ Երվանդ Գոջաբաշյանն է: Նրան հրավիրեցինք մեզ հետ աշխատելու, քանի որ մեզ հոգեհարազատ են նրա մտայնումները, ժամանակին նրա հետ աշխատել ենք:

Զ. Թ. - Ձևական խնդիրներին նրա մոտեցումը, պլաստիկան մեզ հարազատ են: Սկզբում, երբ նա տեսավ, որ 5 մետրանոց հարթաքանդակ պիտի անի, մի փոքր զգուշացավ, բայց հետո... Իր խոսքով՝ հենց կանգնում է քարի առաջ, միանգամից ամեն ինչ մոռանում է, ու միանգամից էլ արեց իր գործը. լավ ստացվեց:

- Փաստորեն, շատ կարճ ժամանակամիջոցում կառույցը հառնեց:

Ռ. Զ. - Մեկ տարվա ընթացքում: Իր պարզությամբ հանդերձ՝ կառուցողական տեսակետից բավականին բարդ և աշխատառար շինություն է: Մեր բախտը բերեց, շատ լավ շինարարներ աշխատեցին: Դա շատ կարևոր էր: Լարվածության ոչ մի պահ չեղավ. երախտապարտ ենք նրանց՝ ինչպես մուրքի, այնպես էլ խորանի շինարարներին՝ հանձինս Գագիկ Գալստյանի, Կիմ Հակոբյանի, Գրիշա Գրիգորյանի, Վրեժ Շեգունցի և նախագծի գլխավոր ճարտարագետ Հենգել Հակոբյանի:

Զ. Թ. - Երկու կողմն էլ՝ ճարտարապետներս էլ, շինարարներն էլ, զգում էինք այդ գործի կարևորությունը, և ամեն ինչ շատ ներդաշն ու հանգիստ ստացվեց:

Մենք, որպես ճարտարապետներ, փնտրում էինք ավելի հետաքրքիր ու արտահայտիչ ձևեր, ուզում էինք, որ նորովի լինի, բայց միաժամանակ ավանդական. կամարը՝ կամար, բայց ինչպիսի՞ կամար: Վեհարանից դուրս գալիս էլի կամար է՝ Տրդատի դուռը, որի մեջ ընկալվում է տաճարը՝ զանգակատան հետ: Նոր թեմաներ պիտի չմտնեն, եղածը պետք է շարունակվեր: Մտածեցինք, որ մյուս կողմում էլ կամար լինի, ու եկեղեցին մեջը նկարվի, բայց արդեն այլ չափերով, այլ լուծումներով: Նոր կամարը թեքություն ունի, որը բարձրանալով՝ հետզհետե ուղղվում, թաղ է դառնում: Այս հատվածը շինարարական առումով շատ բարդ էր, բայց շինարարների ջանքերով իրականացավ:

Ռ. Զ. - Յուրաքանչյուր քար առանձին տաշվել է: Ինչո՞ւ էինք ուզում այդպես անել. որովհետև սովորական կամարի դեպքում երկինքը չէր երևա, մինչդեռ ցանկալի էր, որ վերևում պսակի տեսք լինի, ու երկինքը երևա:

- Նախագծի և իրականացված կառույցի միջև անհամապատասխանություն չեղա՞վ:

Ռ. Զ. - Բացարձակապես. եթե փոխվել է որևէ բան, ապա՝ մեր համալսել համաձայնությամբ:

Զ. Թ. - Պիտի ասեմ, որ շինարարության ընթացքում մեզ հետ որոշակի ակտիվ աշխատանք է ունեցել Վեհափառ Հայրապետը:

Ռ. Զ. - Ամեն օր Վեհափառը անձամբ գալիս-ղեկավարում էր շինարարության ամբողջ ընթացքը՝ առավուր լինել, թե երեկո, բավականին ժամանակ էր տրամադրում և շատ ուշադիր էր:

- Զեր նախագծած հասարակական շինություններից հետո՝ հոգևոր նշանակության (պաշտամունքային) կառույց. այս անցումը օրգանակա՞ն է:

Զ. Թ. - Որպես մասնագետ՝ պիտի կարողանաս ամեն անգամ տարբեր կերպերով մտքենալ րվյալ խնդրին ու արտահայտել նպատակը: Դիցուք, դերասանը դեր պիտի ստանա. Շեքսպիրի պիեսներից մեկում էլ կարող է ստանալ, ժամանակակից մի հեղինակի պիեսում էլ: Այսպես ասած՝ պիտի մտնես դերի մեջ, այլ հարց է, թե որն է հոգեհարազատ:

Մեզ համար այս թեմաները շատ հարազատ են, վե՛ն ու հեղափոխություն, որովհետև այսպեղի ի հայտ է գալիս ազգային և արդիականի առնչակցումը: Վիսնալի ճարտարապետություն ունենք: Փաստորեն, մեր ավանդական եկեղեցական ճարտարապետությունն է մնայուն եղել, և շատ հարուստ ժառանգություն է: Ամեն ինչ այնքան գեղեցիկ է մշակված, կոմպոզիցիոն լուծումներում այնքան նրբություններ կան. այնքան նկարչական է մեր ճարտարապետությունը, նաև այնքան ուժ ու հզորություն ունի, որ անհնար է չազդվելը:

Ռ. Զ. - Շատ կարևոր է զգացողության հարցը. եթե հոգեպես զգում ես, ապա կարողանում ես հաղորդակցվել այդ ժառանգության հետ: Դա մեծ դպրոց է մեզ համար: Իհարկե, ավելանում են նոր ժամանակի խնդիրները, փոխվում են մտքեցումները, բայց հիմքում մնում է ազգայինը: Մեր եկեղեցական կառույցները հաղթահարված քիչ են տարբերվում, բայց հորինվածքի տեսակետից բազմազան են. հիմքում ավանդական ձևն է, իսկ արտահայտման եղանակները տարբեր են:

Զ. Թ. - Ինչպես երաժշտության մեջ. ընդամենը յոթ նոտա է, բայց ինչեր են ստեղծվում... Եթե ճարտարապետությանը նայում ես արվեստի տեսանկյունից, իսկ դա այդպես է, ուրեմն այնքան տեղ կա ստեղծագործելու: Դա էլ կախված է տաղանդից ու վերաբերմունքից: Մեր ստացած ժառանգությունը մի ուրիշ աշխարհ է՝ ինքնապիպ, յուրահատուկ: Մեծ է ներշնչանքի դերը, երբ հարազատ գործ ես անում, մի բան, որի ակունքը հայերեն է: Խնդիրը ոչ միայն մեր ճարտարապետության ուրույն և կարարյալ ձևերի պահպանումն է, այլև այդ ճարտարապետության ներգործուն լինելը: Կարևորը միջավայր և տրամադրություն ստեղծելու, մարդուն վե՛ն գաղափարներ հաղորդելու սկզբունքն է: Այս առումով ճարտարապետությունը ոչ մի չափով չի զիջում մյուս արվեստներին:

- Ֆրանսիացիները, փոփոխելով ամերիկացի ճարտարապետի հայտնի մի արտահայտությունը, ասում են. «Խոհարարն իր աշխատանքի թերությունը ծածկում է ջրախյուսով, բժիշկը՝ հողով, ճարտարապետը՝ ֆասադով»: Այդպե՞ս է:

Ռ. Զ. - Մեր ճարտարապետությանը դա չի վերաբերում, քանի որ նրա արժանիքներից մեկն էլ հենց այն է, որ բոլոր կողմերից՝ աջից, ձախից, դրսից, ներսից, անգամ

վերևից, համարժեք հնչեղություն ունի, նույն նյութն է, նույն հագեցվածությունը, և շատ գուսպ: Որևէ բան թողարկելու միտում չկա: Հստակ, սահուն, տրամաբանական, կառուցողական առումով՝ շատ բարձր:

Զ. Թ. - Այնպես օրգանական է և փեկտոնիկ, որ եթե մի կտոր հանես, ամբողջը կխախտվի:

- «Մանրուքները կապարելություն են ստեղծում, իսկ կապարելությունը մանրուք չէ», - Միքելանջելոյի միտքն է...

Զ. Թ. - Այո: Մեր այս վերջին աշխատանքը՝ բացօթյա խորանը և գլխավոր մուտքը, ավարտուն փեսքի կգա, երբ տարածքը լիովին բարեկարգվի, լավ կանաչապատվի, հագեցվի ճարտարապետական փոքր ձևերով, և ամեն կառույց մյուսի օրգանական մասը դառնա:

Մանրուք չէ նաև քարի ընտրության հարցը: Շատ կարևոր խնդիր է: Նախագծելիս ուզում էինք, որ այս շինությունը գուսպ լիներ, ներդաշնակեր եղածի հետ, իսկ դրա համար հանգիստ գույն էր պետք, և ընտրվեց մոխրագույնի տաք երանգ:

Առհասարակ, մեծ ուրախություն է քարի հետ աշխատելը: Բնությունից վերցրածը էլի վերադարձնում ես բնությանը, ճիշտ է՝ բնույթը փոխելով:

Ռ. Զ. - Անշուշտ, բնական է, որ ճարտարապետական գործի՝ որպես հոգևոր արժեքի իրական գնահատականը ժամանակն է տալիս...

Զրույցը վարեց ԱՆՆԱ ԱՆՈՅԱՆԸ